

LIBER XIV

DE TERRA ET PARTIBUS

1. DE TERRA

(1) Terra est in media mundi regione posita, omnibus partibus caeli in modum centri aequali intervallo consistens; quae singulari numero totum orbem significat, plurali vero singulas partes. Cuius nomina diversa dat ratio: nam terra dicta a superiori parte, qua territorium; humus ab inferiori vel humida terra, ut sub mari; tellus autem, quia fructus eius tollimus; haec et Ops dicta, eo quod opem fert frugibus; eadem et arva, ab arando et colendo vocata. (2) Proprie autem terra ad distinctionem aquae arida nuncupatur, sicut Scriptura ait: „Quod vocaverit Deus terram aridam.“ Naturalis enim proprietates siccitas est terris; nam ut humida sit, hoc aquarum affinitate sortitur.

¹ Srv. Varro, *L. L.* V,21: *terra dicta ab eo, ut Aelius scribitur, quod territorium* („zemi se říká *terra* podle toho, jak píše Aelius, že se při chůzi otírá“).

² Lat. *terra*, -ae, f., „země“, není příbuzné s *tero*, -ere, „třít“, „otírat“; srv. Ernout–Meillet, s. v. *tero*, *terra*, Walde, s. v. *tero*, *terra*.

V lat. *humus*, -i, f., se uchovává původní indoevropské slovo „země“ (srv. např. řec. χθών [chthōn], „země“, „půda“, χαμαί [chamai], „na zemi“, lit. žēme, stsl. zemlja), v italo-keltských jazycích je však nahrazeno *terra*; srv. Ernout–Meillet, s. v. *humus*, Walde, s. v. *humus*.

Lat. *tellus*, -uris, f., poetické slovo užívané ve významu „země“ od 1. stol. př. Kr., původně božstvo personifikující plodivé síly země, souvisí s indoevropským kořenem *telo- s paralelami zejména v jazycích kelt-

ETYMOLOGIE XIV

ZEMĚ A JEJÍ ČÁSTI

1. ZEMĚ

(1) Země je umístěna uprostřed vesmíru, stojíc jako střed ve stejné vzdálenosti od všech částí nebe. Slovo „země“ v jednotném čísle znamená celý zemský okruh, zatímco v množném jeho jednotlivé kraje. A rozličné názvy pro zemi jsou logické: tak *terra* se nazývá podle své svrchní části, která se při chůzi otírá (*terere*),¹ *humus* podle spodní neboli vlhké (*humidus*) země, jako je pod mořem, *tellus* pak, poněvadž sbíráme (*tollere*) její plody.² Také se jí říká *Ops*, protože plodům dodává sílu (*ops*),³ anebo také *arva* (ornice) podle orání (*arare*) a obdělávání. (2) Ve vlastním smyslu se však země pro odlišení od vody nazývá „souš“, jak praví Písmo: „Proto nazval Bůh souš zemi.“⁴ Přirozenou vlastností země je totiž suchost, neboť vlhkosti se jí dostává stykem s vodou.⁵

ských, germánských a balto-slovanských, srv. atir. *talam*, „země“, sthn. *dilla*, „prkno“, „podlažina“, lot. *tilēs*, „prkna na dně člunu“, csl. *tbla*, nř. *tlo*, *tla*, „prkenný strop“, příbuzné je patrně též lat. *lātus* (< **stlātus*), „prostranný“, „širý“, srv. stsl. *stlati*, „stlát“, „prostírat“, zatímco příbuznost s *tollo*, -ere bývá odmítána; srv. Ernout–Meillet, Walde, s. v. *tellus*, Machek, s. v. *tlo*.

³ *Ops*, -is je starořímská bohyně země, plodnosti a úrody, apelativum *ops*, -is, f. znamená „hojnost“, „moc“, „síla“, „pomoc“.

⁴ Srv. *Gn* 1,10; ve Vulgátě verš zní: *et vocavit Deus aridam terram*.

⁵ Srv. pozn. 21 k *Etymol.* XIII,3,2.

Cuius motum alii dicunt ventum esse in concavis eius, qui motus eam movet. Sallustius: „Venti per cava terrae citatu rupti aliquot montes tumulique sedere.“ (3) Alii aquam dicunt genetalem in terris moveri, et eas simul concutere, sicut vas, ut dicit Lucretius. Alii σπογγοειδῆ terram volunt, cuius plerumque latentes ruinae superposita cuncta concutiunt. Terrae quoque hiatus aut motu aquae inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concavis terrae erumpentibus ventis.

2. DE ORBE

(1) Orbis a rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est; unde brevis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Divisus est autem trifarie: e quibus una pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur. (2) Quas tres partes orbis veteres non aequaliter diviserunt. Nam Asia a meridie per orientem usque ad septentrionem pervenit; Europa vero a septentrione usque ad occidentem; atque inde Africa ab occidente usque ad meridiem. (3) Vnde evidenter orbem dimidium duae tenent, Europa et Africa, alium vero dimidium sola Asia. Sed ideo istae duae partes factae sunt, quia inter utramque ab Oceano mare Magnum ingreditur, quod eas intersecat. Quapropter si in duas partes orientis et occidentis orbem dividas, Asia erit in una, in altera vero Europa et Africa.

⁶ Sallustius, *Hist.* II,28.

⁷ Srv. Lucretius, VI,552–556: *fit quoque, ubi in magnas aquae vastasque lucunas / gleba vetustate e terra provolvitur ingens, / ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans; / ut vas inter aquas non quit constare, nisi umor / destitit in dubio fluctu iactarier intus* („Někdy se do těch vod a širokých jezer / sesype stářím kus země jak ohromná hrouda; / i zvlní se voda a kmitem se kymácí země – / jak okrouhlá baňka, jež nemůže stát, dokud voda / se nepřestane v ní třást a semotam zmítat“).

⁸ Pasáž od začátku tohoto paragrafu převzal Isidor takřka doslova od Servia, *Verg. Georg.* II,479, srv.: „unde tremor terris“: *variae sunt opinionones. Alii dicunt ventum esse in concavis terrae, qui motus etiam terram*

Pokud jde o zemětřesení, někteří – jako například Sallustius – tvrdí, že to je vítr v jejích dutinách, který jí hýbe svým pohybem: „Poryvem větru skrze dutiny země se rozsedlo několik hor a kopců.“⁶ (3) Jiní míní, že se v zemi pohybuje plodová voda a zároveň s ní se otřásá i země, podobně jako nádoba, jak říká Lucretius.⁷ Jiní soudí, že země je σπογγοειδής [spongoidēs] (houbovitá), protože její většinou skryté hroucení otřásá vším na povrchu.⁸ Také zemská rozsedlina vzniká buď pohybem spodních vod nebo častým hromobitím či působením větrů, jež náhle vyrazí ze zemských dutin.⁹

2. ZEMSKÝ OKRUH

(1) Zemský okruh (*orbis*) se tak nazývá podle své kulatosti, poněvaž je podoben kolu; proto se také malé kolečko nazývá *orbiculus*. Oceán totiž objímá kruhem jeho území obtéká je ze všech stran. Dělí se na tři části: jedna se nazývá Asie, druhá Evropa a třetí Afrika. (2) A tyto tři části zemského okruhu nedělili staří rovnoměrně, neboť Asie se táhne od jihu přes východ k severu, zatímco Evropa od severu na západ a Afrika pak od západu k jihu. (3) Z toho je zřejmé, že polovinu zemského okruhu zaujímají dva světadíly, Evropa a Afrika, zatímco druhou polovinu pouze Asie. Avšak tyto dva světadíly vznikly proto, že mezi ně od Oceánu vstupuje Velké moře,¹⁰ jež je odděluje. Rozdělí-li tedy zemský okruh na část východní a západní, na jedné straně bude Asie a na druhé Evropa s Afrikou.

movet: Sallustius „venti per cava terrae citati“ „... Alii aquam dicunt genetalem sub terris moveri et eas simul concutere, sicut vas aquae, ut dicit Lucretius. Alii σπογγοειδῆ terram volunt, cuius plerumque latentes ruinae superposita cuncta concutiunt.

⁹ Poslední věta tohoto paragrafu je parafrází Servia, *Verg. Aen.* VIII, 243: *qui (sc. terrae hiatus) quoniam aut motu aquae inferioris nascitur, aut crebris tonitribus, aut de concavis terris erumpentibus ventis.*

¹⁰ Tj. Středozemní moře, srv. *Etymol.* XIII,16,1.